

GETTIER VE BİLGİDE ŞANS UNSURU

Hasan Yücel BAŞDEMİR*

Edmund L. Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge" adlı makalesinde Platon'dan bu yana kullanılan "gerekçelendirilmiş doğru inanç" şeklindeki üç parçalı bilgi tanımının yeterli ve geçerli olamayacağını gösteren karşı örnekler ileri sürmüştür. Bu makalenin ardından epistemoloji ile ilgili tartışmalar, bilgide doğruluğun gerekli ve yeterli şartı konusuna yoğunlaşmıştır. Gettier, gerekçelendirmenin tek başına doğruluk ve inanç arasında ilişki kurmak için yeterli olamayacağını söylemesiyle tartışmalar özellikle gerekçelendirme (justification) sorununa yönelmiştir.

Gettier'e göre gerekçelendirme, tek başına bir inancın doğru olduğunu göstermeye ve şans unsurunu ortadan kaldırmaya yetecek kadar güvenli bir koşul değildir. Gerekçelendirme, rastlantısal (accidental) olarak bir inancın doğru olduğunu gösterebilir. Oysa inancın bilgiye dönüşmesi için inanç ve doğruluk koşullarının birbiriyle olan ilişkisi, rastlantıya veya şansa dayanamaz. Bilgi, şans dışarıda bırakması gereken bilişsel bir başarıdır. Gerekçelendirme, inancın doğruluğunu açıkça gösterecektir. Gettier, inancı doğruymuş gibi gösteren ve aslında bunu göstermeye yeterli olmayan fakat gerçekten de inancın doğru olması nedeniyle yapılan gerekçelendirme geçerliymiş gibi görünen durumların var olduğuna işaret eder. Başka ifadeyle bir kişi, "doğrulukla mantıksal öncüller arasında hiçbir ilgisi olmamasına rağmen güvenli bir çıkarımla doğru bir inanç elde edebilir".¹ Gettier, bunu Gettier durumları veya Gettier karşı-örnekleri denilen iki örnekle gösterir. Karşı örnekler, gerekçelendirmenin şans unsurunu ortadan kaldırmak için yeterli olmadığını ortaya koyar.

* Yrd. Doç. Dr. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Felsefe Tarihi ABD. basdemir@hotmail.com

¹ Michael Williams, "Inference, Justification and Analysis of Knowledge", *The Journal of Philosophy*, sayı 75/5, 1978, s. 250.

Bilgi, bilişsel bir başarının ürünüdür. Şans ise bilişsel başarıyı engeller. Ancak biz her zaman elde ettiğimiz bilgilere bilişsel bir başarının sonucu olarak mı yoksa şans eseri mi ulaştığımızı bilemeyiz. Gettier, bizi şans dışarıda bırakacak bir bilgi unsuru bulmaya zorlar. Gerçekten böyle bir unsurdan bahsedilebilir mi? Gettier'in makalesinden sonra bu konuda oldukça çok çalışma yapılmıştır.² Bu makalenin amacı, şans bilgiden uzak tutacak bu ilave unsurları bulmak değildir. Epistemik şans diye ifade edilen bu biliş dışı unsurun ne olduğunu anlamak ve gerçekten de bilişsel süreçleri şanstan arındırmanın mümkün olup olamayacağını tartışmaktır. İkinci olarak Gettier karşı-örneklerinin yapısını incelemek ve onların temel özelliklerini belirlemektir. Bu özelliklere dayanarak onlara yeni bir isimlendirme önerilecektir: Gettier Senaryoları. Gettier örnekleri, epistemik failin bilmesini rastlantıya veya şansa dönüştüren bir senaryolaştırmaya dayanır.

Bu amacı gerçekleştirmek için iki temel noktaya yoğunlaşacağım. Birincisi, şansın anlamı ve epistemolojideki yeri, ikincisi ise Gettier örneklerinde bunun nasıl felsefi bir soruna dönüştüğüdür.

Epistemik Şans

Geleneksel tanıma göre bilgi doğruluk, inanç ve gerekçelendirme unsurlarından oluşur. Bir önermeye bilgi denebilmesi için önermede bulunan inancın doğru olması gerekir ancak inancın doğruluğu, önermeyi bilgi yapmaya yetmez, ilave olarak bu doğruluk gösterilmiş olmalıdır. Doğruluğu gösterme işine gerekçelendirme adı verilir. Gerekçelendirme ile ilgili farklı tanımlar olmasına rağmen onun temel işlevi, zihnin daha

² Bu konuda yüzlerce kitap ve makale yazılmıştır. Gettier'in makalesinden sonra epistemoloji alanında hiçbir çalışma Gettier sorununu görmezlikten gelememiştir. Laurence Bonjour, *The Structure of Empirical Knowledge*, Harvard University Press, Cambridge, 1985; Richard Foley, *The Theory of Epistemic Rationality*, Harvard University Press, Cambridge, 1987; Keith Lehrer, *Knowledge*, Oxford University Press, Oxford, 1974; John Pollock, *Contemporary Theories of Knowledge*, Rowman and Littlefield, Totowa, 1986; D. M. Armstrong, *Belief Truth and Knowledge*, Cambridge University Press, New York, 1973; Alvin Goldman, "A Causal Theory of Knowing", *Journal of Philosophy*, sayı 64, 1967, s. 357-72; Alvin Goldman, *Knowledge in a Social World*, Oxford University Press, Oxford, 1999; Robert Audi, *The Structure of Justification*, Cambridge University Press, New York, 1993; Alvin I. Plantinga, *Warrant: The Current Debate*, Oxford University Press, New York, 1993; Richard Swinburne, *Epistemic Justification*, Oxford University Press, New York, 2001. Daha bir çok kitap ve makalede Gettier'e binlerce atf vardır.

önceden tanık olduğu şeylerle bir inancın doğruluğunun gösterilmesidir. Başka bir ifade ile gerekçelendirme, bir inancın doğruluğunu göstermek için kanıtlar ileri sürmektir. Gettier'e göre doğru olan bir önermeye yanlış bir gerekçelendirme ile inanmak mümkündür.

Gerekçelendirme, bir kişinin inancının sadece şans eseri doğru olmamasını temin eder.³ Platon, *Theaitetos* diyalogunda doğru inancın bilgi olmadığını gösteren bir mahkeme örneği verir. Davalı suçsuzdur fakat onun suçsuz olduğunu gösteren yeterli delil yoktur. Avukat da müvekkilinin suçsuz olduğunu inanmaktadır ancak elde yeterli delil yoktur. Bunun üzerine avukat maharetlerini göstererek, ikna kabiliyetini kullanarak veya konuya dâhil olmayan bazı unsurları da işin içine katarak bir savunma yapar. Hâkim, ikna olur ve beraat kararı verir. Bu durumda hâkim doğru bir karar vermiştir buna rağmen, der Platon, hâkimin davalının suçsuz olduğunu bildiğini söyleyemeyiz. Platon'a göre doğru inancın bilgi olması için inancın doğruluğunu gösteren ve herkesin zihninin erişebilir olduğu türden kanıtlar içeren bir şarta ihtiyaç vardır. Bu şart, bir inancın "şans eseri" doğru olmasını engellemelidir. Platon, bu üçüncü şarta gerekçelendirme ya da açıklama (logos) adını verir.⁴ Platon, gerekçelendirmeyi "konuyu başka şeylerden ayıran farkı gösterme" şeklinde tanımlar.⁵

Platon'a göre gerekçelendirme, şansı ortadan kaldıran unsurdur. Bilgide gerekçelendirme ve şans ters orantılıdır. Gerekçelendirmenin eksiksiz olması, şansın tamamen ortadan kalkması anlamına gelir. Bu, epistemolojide "Bilgi şansı dışlar." şeklinde ifade edile gelmiştir.⁶ Gettier, makalesinde gerekçelendirmenin şans unsurunu dışarıda bırakmak için gerekli ve yeterli olmadığını ileri sürer.⁷ Dancy, bilgi ve şansın ters orantıya sahip olduğunu ifade ettikten sonra Gettier sorununu şu şekilde ortaya koyar: "Bilgi ve

³ Matthias Steup, "Internalist Reliabilism", *Philosophical Issue*, sayı 14, 2004, s. 404.

⁴ Platon, *Theaitetos*, çev: Macit Gökberk, MEB yay., İstanbul, 1997, 201c. Platon, bu örneği ikna ile gerekçelendirmeyi birbirinden ayırmak için vermiştir. Ona göre gerekçelendirme davalının suçsuzluğunu gösteren "uygun" kanıtlarla yapılmalıdır ancak burada ikna yöntemine başvurulmuş ve suçsuzluğu gösteren kanıtlar yerine hitabet sanatına başvurulmuştur. Gettier'in örnekleri Platon'unkinden farklıdır. Gettier, gerekçelendirmeye uygun olarak "uygun" kanıtlar kullanılması durumunda da bilgiye ulaşılamayacak durumların olduğunu ileri sürer.

⁵ Platon, *age*, 208c.

⁶ Duncan Pritchard, *Epistemic Luck*, Oxford University Press, New York, 2005, s. 126; Steup, *agm*, s. 404.

⁷ Edmund L. Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?", *Analysis*, sayı 23/2, 1963, s. 123. Gettier'in ilave bir unsur önerisi yoktur.

gerekçelendirme bir şekilde rastlantı ve şanstın uzak olmak zorundadır. Bu, Gettier-karşı örneklerinin üzerinde durduğu asıl noktadır. Üç parçalı tanımdaki hiçbir şey, şansı bilgiden uzak tutamaz. Her cümleyi bir diğeriyle eşleştirme çabası, Gettier sorununun çözme ve şansa dayalı bilgiyi bertaraf etme teşebbüsüdür.”⁸ Michael William da bilgi ve şans unsurunun birbirine yakınlığına işaret ederek şöyle söyler: “Bilgi ve gerekçelendirme sürekli epistemik şans unsuru ile bir aradadır. Doğruluğu tümüyle rastlantısal olan bir inancın da bilgi olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Doğrulamanın rastlantısal olmadığı durumlar da vardır.”⁹

Duncan Pritchard, “epistemik şansın neler ihtiva ettiğini belirlemek ve böylece şansın bilgiyle uyumsuz olduğu şeklindeki anlayışı ve eğer varsa aksini ortaya koymak”¹⁰ amacıyla *Epistemic Luck* kitabını yazmış ve şans tartışmasını yeniden epistemolojinin konusu haline getirmiştir.¹¹ Pritchard, sorunu şu şekilde ortaya koyar: “Bilgi şansı dışlar. Bilgi bilişsel bir başarıyı ifade eder ve şans bu başarıyı engelleyen bir unsurdur. Buna göre bir kimsenin bir şeyi bildiğini söylemek, onun bu bilgiyi sadece şansı yaver gittiği için elde etmediğine işaret eder.” Pritchard bu yaklaşıma “epistemik şans kilisesi” (epistemic luck platitüde) adını verir ve bu klişeyi tartışmayı sağlayacak şüpheye dayalı bir başlangıç noktası için bazı popüler karşı örnekler verir. “Şans bazen doğru bilgiye ulaşmada temel görev görür. Birçok buluş şans eseri yapılmıştır. Alexander Fleming penisilini şans eseri bulmuştur. Dedektiflerin son anda şans eseri buldukları kanıtlar, bir davayı çözer. Şanslı tahmin size 6’lı ganyandan bir milyon lira kazandırabilir.” Buna Christophe Colombe’un Amerika’yı şans eseri bulduğunu da ilave edebiliriz.

⁸ Jonathan Dancy, *Contemporary Epistemology*, Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts, 1997, s. 134.

⁹ Pritchard, *age*, s. 5’ten alıntı.

¹⁰ Pritchard, *age*, s. 6.

¹¹ Epistemolojide bu tartışma Platon, Aristoteles ve İbn Sina’dan sonra Gettier’le birlikte (1963) ortaya çıkmış olsa da yakın zamanlarda yoğunlukla gündeme gelmiştir. Şans teriminin günümüzde felsefenin tüm alanlarında önemli bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin bkz. Linda Zagzebski, “Religious Luck”, *Faith and Philosophy*, sayı 11, 1994, ss. 397-413; Roy Sorenson, “Logical Luck”, *Philosophical Quarterly*, sayı 48, 1998, ss. 319-34; Michael Otsuka, Scott A. Davison, “Moral Luck and The Flicker of Freedom”, *American Philosophical Quarterly*, sayı: 36/3, 1999, ss. 241-51; Michael J. Zimmerman, “Taking Luck Seriously”, *Journal of Philosophy*, sayı: 99/11, 2002, ss. 553-76; Susan L. Hurley, *Justice Luck and Knowledge*, Harvard University Press, Cambridge, 2003.

Pritchard, bilginin bilişsel bir başarının ürünü olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ancak şansın bilişsel başarıyı engellediğini söylemenin doğru olmadığını ifade eder. O, “epistemik dürüstlüğü eksikliği doğru inanca erişmeyi engellemez” diyerek şansın, gerekçelendirmenin deontolojik yönüne zarar vermediğini ileri sürer. Çünkü ona göre şanslı tahminle doğru inançlarını şekillendirmiş insanlar, bu türden bilgileri epistemik yöntemler açısından umursamaz davrandıkları için elde etmiş değillerdir.¹² Pritchard, “Bilgi ile şans arasındaki ilişkiyi nasıl anlamalıyız?” sorusunu sorar. Bu soruyu da şöyle cevaplar: “Eğer şansın çok önemli bir unsur olduğunu söylemeye kalkarsak gerçek bilgiyi inkâr etmeye kadar varabiliriz. Diğer taraftan bilginin şans unsurunu tamamen dışarıda bıraktığını söylersek eliminizde çok az bilgi kalır.” Sonuç olarak o, epistemik şansın bilgi ile uyuşmayacağı konusunda tartışma olmadığı şeklindeki yaklaşımı hatalı bulur.¹³

Gerekçelendirme, bir kimsenin inancının doğruluğunu göstermesi için sağlam dayanaklar bulmasını sağlar. Gettier, gerekçelendirmenin şansı ortadan kaldırmaya yetmediğini ve doğruluğu şans eseri gösterebileceğini ileri sürer. Genel kabul, bilgi ve şansın bir arada bulunamayacağı şeklindedir. Bu yaklaşım, Gettier sonrası çalışmalarda “Bilgi şansı ortadan kaldırır.”, “İnancın doğruluğu rastlantısal olmamalıdır.” şeklinde ifadelerle dile getirilir.¹⁴ Bu ifadeler göz önüne alındığında şansın bir bilgi unsuru olduğu söylenemez. O halde “epistemik şans”tan bahsetmek mümkün müdür?

Epistemik şans, iki anlamı içinde barındırır. Bilgiyi şanstaki kesin bir şekilde arındırmanın mümkün olmadığı iddia edilirse şans bilginin bir unsuru olur ve sadece bu durumda “epistemik şans” adını alır. Diğer taraftan bilgiden arındırılmaya çalışılan şansın diğer şans türleri ile farkı veya benzerliği tartışılması durumunda bilginin bir unsuru olsun ya da olmasın, ona “epistemik şans” demek mümkündür.

Bilgide şans unsurunu ifade etmek için farklı terimlere başvurulur. Şans (luck) terimi yanında rastlantı (accident), uğur, kısmet (fortune) ve fırsat (chance) kelimeleri

¹² Pritchard, *age*, ss. 1, 3.

¹³ Pritchard, *age*, s. 3.

¹⁴ Pritchard, *age*, s. 126.

kullanılmaktadır.¹⁵ Bunlar arasında anlam farklılıkları bulunmasına rağmen failin kontrolü dışında eriştiği veya karşılaştığı bir durumu ifade etmek açısından hepsinde ortak bir yön vardır. Pritchard, aralarında bir ayırım yapmak mümkün olsa da şansın epistemolojide rastlantı, kısmet, uğur ve fırsat kelimeleriyle örtüştüğünü söyler. O, rastlantı ile şans arasındaki ayırma dikkat çeker. Bir şans, rastlantı olabilir ancak her rastlantı, şans içerir denemez. Örneğin bir piyango bileti aldığımızı düşünelim. Aldığım bilete ikramiye çıkmasını rastlantı olarak görürüz. Ancak bileti başkası için almışsak bunun bizim için şans olduğunu söyleyemeyiz. Hatta parayı biz alamadığımız için şanssız sayılırız.¹⁶ Elimize geçen fırsatı (chance) da değerlendirememiş sayılabiliriz. Bu durumda şu ayırım yapılabilir: Rastlantısal olay, kişinin hayatında olumlu bir etki meydana getirmeden de olabilir ancak şans her zaman olumlu bir etkiyi ifade eder.

Şans ve diğerleri, meydana gelmesi düşük ihtimal olan (piyango çıkması gibi) durumlara işaret eder. Biz sürekli meydana gelen durumlar için bu terimleri kullanmayız. Yine şans, talih, kısmet ve rastlantı durumları, beklenmedik zamanlarda meydana gelen olaylardır. Bu terimlerde ortak olan bazı yönleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

(i) Şans ve rastlantı durumları nadiren meydana gelir.

(ii) Şans ve rastlantı beklenmedik anlarda olur.

(iii) Şans ve rastlantı kontrolümüzün dışında gerçekleşir.

(iv) Şans mutluluk ve sevinç, rastlantı ise mutluluk, sevinç veya acı, üzüntü gibi duygusal durumları ortaya çıkarır.

Ancak bu özellikler, şans ve rastlantı dışı konular için de geçerli olabilir. Örneğin güneşin sabah doğacak olması, kontrolümüz dışındadır ancak buna şans veya rastlantı demeyiz. Tatilimiz bittiği için üzülebiliriz ama buna rastlantı demeyiz.

Bir kişinin 6'lı ganyanda kazanma beklentisi içinde olması mümkündür ancak yine de onun kazanamaması değil kazanması beklenmedik bir olaydır. Güneş tutulması, nadiren gerçekleşir ama şans eseri değildir. Bunlar göz önüne alındığında şanslı veya rastlantısal olayı diğerlerinden ayıracak bir ayırımın (fasl) bulunması zor görünmektedir.

¹⁵ Gettier, makalesinde "coincidence" (tesadüf) kelimesini kullanır. Büyük oranda Gettier'in etkisi ile başlayan bu tartışmada daha sonra şans (luck) kelimesi ön plana çıkar. Gettier, *agm*, s. 123.

¹⁶ Pritchard, *age*, ss. 126, 127.

Eksik olmakla birlikte şans, rastlantı, kısmet ve fırsatı içine alacak şekilde şöyle bir tanım yapılabilir: Kontrolümüz dışında gerçekleşen, bizde şaşkınlık meydana getiren ve bizi ilgilendiren olayların bir özelliğidir. Bu kelimelerin göstergeleri/taşıyıcıları birbirinden farklıdır. Örneğin şans, kısmet, uğur ve talih failde bulunan bir özelliğe işaret ederken rastlantı olgu durumunun (state of affair) bir özelliğidir. Rastlantı failin sıfatı olamaz, olayların sıfatı olabilir.

Bazen şans, kısmet, uğur ve talih “uğurlu sayı” veya “şanslı tahmin” şekillerinde olduğu gibi olguları nitelemek için kullanılır. Burada “uğurlu” ve “şanslı”nın göstergeleri/taşıyıcıları sayı ve tahmin değildir, onlara sahip olan faillerdir. Aristoteles, bu tür kullanımlara benzetme adını verir. Aristoteles, rastlantı ve şans “tercih” kelimesiyle birbirinden ayırır, şansın içinde mutlaka tercih barındırdığını söyler. Bu nedenle o, akılsızlar ve cansızlar için şansın kullanılmayacağını ifade eder.¹⁷

Epistemolojide şans ve rastlantı (vd.), failin herhangi bir müdahalesi olmaksızın, kendi kontrolü dışında doğruyu bulmasını ifade eder. Ancak burada kastedilen kontrolümüz dışında gerçekleşen algısal veya tanıklığa dayalı bilgilerimiz değildir. Örneğin büyük bir uçak kazasını görebilir ya da önemli bir bilgiye kulak misafiri olabiliriz. Epistemik şans ile kastedilen bunlar değildir. Bilgiyi şans eseri elde etmekle doğruluğuna şans eseri isabet ettirmek farklıdır ve ikincisi epistemik şanstır. Uçak kazasının bilgisini biz şans eseri elde etmiyorum, sadece bizim orada bulunmamız şanstır. Biz uçak kazasının bilgisini algısal olarak elde ediyor ve bu konuda uygun bilgi elde etme sürecini gerçekleştirmiş oluyoruz. Eğer gördüğümüz uçak kazası bir simülasyon olsaydı ve biz bunu gerçek zannetseydik fakat o anda aynı yerde bizim görmediğimiz bir uçak kazası olsaydı biz orada gerçekten bir uçak kazası olduğunun bilgisine şans eseri ulaşmış olurduk. Ancak orada şans eseri (daha doğrusu rastlantısal olarak) bulunmamızın

¹⁷ Aristoteles, *Fizik*, çev.: Saffet Babür, YKY, İstanbul, 1997, 197b. Aristoteles, bu aynı ortaya koymak için Protarkhos'un bir sözünü aktarır: “Kendilerinde sunak yapılan taşlar talihli çünkü saygı görüyorlar oysa onların akrabaları ayaklar altında.” Aristoteles, bunu benzetme olarak niteler. Bu tür kullanımlar genellikle edebî/hikâyesel anlatımlarda yer alır. Hikâyelerde nesnelere konuşturulur. Örneğin bir taş şöyle der: “Keşke şu caminin mihrabında olsaydım.” Şans ve rastlantı üzerine felsefe tarihinde ilk uzun tartışmalar Aristoteles'e aittir. Bu tartışmanın büyük bir bölümü *Fizik* kitabında yapılır. Bkz. 195a-199a. İbn Sînâ da *Kitâbu's-Şifâ*'nın “Fizik” bölümünde 13 ve 14. fasılları talih (baht, şans) ve rastlantı (ititafak) arasındaki farklar ile bunların felsefedeki yeri üzerine tartışmalara ayırmıştır. Bkz. İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: Fizik*, çev.: Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı, Litera Yay., İstanbul, 2004, ss. 73-93.

epistemik süreçte yeri ve önemi yoktur. Pritchard da kontrolümüz dışında şans eseri elde ettiğimiz algısal bilgilerimizde epistemik şanstı bahsedilemeyeceğini söyler.¹⁸

Bilişsel süreçler tam olarak yerine gelmiş olmasına rağmen onların yerine gelmesine neden olan ve bizim şans eseri bunlara tanıklık etmiş olma durumumuzu epistemik bir şans gibi algılayan hatalı yaklaşımlar da vardır. Mueller, şans eseri bir kazaya tanıklık etmeyi, şansın bilgide geçerli epistemik bir unsur olarak bulunması şeklinde niteler.¹⁹ Oysa epistemik süreç orada bulunuyor olmakla değil kazayı görmekle başlar ve şans eseri orada bulunuyor olma durumundan bağımsız olarak kazanın bilgisine sahip oluruz. Christophe Colombe'un Amerika'yı şans eseri keşfetmesinde de aynı durum geçerlidir. Bu, epistemik bir şans değildir.²⁰

Bu durumu gösterecek şekilde şans ve rastlantı için ortaya koyduğumuz özellikleri epistemik şans ve rastlantıdan ayıracak başka bir özellik belirlememiz gerekir. Gettier türü örneklerin tümünde bir inanç, failin farkında olmadığı nedenlerden dolayı doğrudur. Platon, hitabetin ya da ikna yönteminin doğru inancı bilgi haline getiremeyeceğini söylerken ikna yönteminde doğruluk nedenlerinin uygun bir şekilde ortaya koyulmadığını ifade eder.²¹ Epistemik şansla ilgili en belirgin ayrımlardan (fasıl) biri Aristoteles'te yer alır. Aristoteles, "Her bilim, bilinenin kendisidir ancak her bilinen bilim değildir."²² der. Ona göre nedenine sahip olmadığımız şeyin bilgisine sahip olduğumuzu söyleyemeyiz: "Şansa bağlı oluşan nesnelere nedenlerinin belirsiz olması zorunludur."²³ Aristoteles, şans ve rastlantıyı arazın bir alt konusu olarak görür. Onun araz (ilinek) tanımı, şans ve rastlantıyı içine alır: "Araz, bir şeye ait olan ve onun hakkında doğru olarak tasdik edilebilen ancak ne zorunlu ne de çoğu zaman olan şeydir. Buna örnek, ağaç dikmek için çukur kazan kişinin hazine bulmasıdır... Bu olaylardan biri, diğerinin zorunlu sonucu

¹⁸ Pritchard, *age*, s. 127.

¹⁹ Michaela Mueller, *Epistemic Luck, Epistemic Agent and Scepticism*, ProQuest Information and Learning Company, The University of Arizona, 2007, s. 23.

²⁰ Pritchard, daha sonra da bahsedileceği gibi bu türden şanslara "doğruyu bulduran şans" (veritic luck) adını verir.

²¹ Platon, *age*, 208c.

²² Aristoteles, *Metafizik*, çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yay., İstanbul, 1996, 1057a.

²³ Aristoteles, *Fizik*, 197a.

olmadığı gibi insanlar ağaç dikerken çoğu zaman hazine de bulmazlar.”²⁴ Uçak kazasının gerçekleştiği yerde bulunmamız rastlantıdır ancak orada bulunma nedenlerimiz belirli olabilir. Oysa epistemik şansta doğruluğu gösteren nedenler belirsizdir. Bu durumda epistemik şans diğer şanslardan ayıran özelliği şu şekilde gösterebiliriz:

(v) Şans eseri elde edilen bilgide doğruluğu gösteren nedenler belirsizdir.

Nedenlerin belirsizliği, failin kendisini bekleyen sonucu kestirmesini sağlayacak araçlara sahip olmamasını ifade eder, çoğu zaman bu sonuçların farkında dahi olunmaz. Ancak şans ve rastlantının özelliklerini bu şekilde belirlediğimizde onun dinî mucizeye benzeyen bir şey olduğu ortaya çıkar. Bu benzerliği giderecek ilave bir özelliği yine Aristoteles'te buluruz. Aristoteles, her ne kadar nedenleri belirsiz olsa da şans eseri meydana gelen olayın aklın anlayabileceği bir olay olduğunu söyler.²⁵ Şanslı olay, mümkün dünyaların olayıdır. Bu durumda epistemik olmayan şans durumlarını da içine alacak bir özelliği daha ortaya koyabiliriz:

(vi) Şans eseri meydana gelen olay, tecrübe ve akıl dışı değildir.

Pritchard'ın yaptığı gibi epistemik şans ve epistemik olmayan şans ayrımını yapmak mümkündür. Pritchard, bunları “doğruyu bulduran şans (veritic luck) ve uyarıcı (veya dalgınlık anında gelen) şans” (reflective luck) şeklinde ayırır. Pritchard'a göre piyango örneğinde olduğu gibi şans, bilginin konusu olmayan şeylerde ortaya çıkabilir. Bu durumlarda zihnin bir önermeyi tasdik etmesi gibi epistemik bir faaliyet olmayabilir, sadece failde şaşkınlık, mutluluk gibi duygusal bir durum ortaya çıkar. Epistemik şans ise bir şeyin doğruluğuna isabet ettirmeyi ifade eder.²⁶ Milli piyango örneği bu anlamda

²⁴ Aristoteles, *Metafizik*, 1025a.

²⁵ Aristoteles, *Fizik*, 197a.

²⁶ Pritchard buna “veritic epistemic luck” adını verir. *Age*, s. 146. Felsefi tartışmalarda dinî şans, mantıksal şans ve ahlâkî şans gibi farklı türlere yer verilir. Ahlâk felsefesinde şans önemli bir tartışma konusu haline getiren Thomas Nagel'in ortaya attığı şans türlerinden biri de “kurucu şans”tır (constitutive luck). Nagel'e göre bir kimsenin karakterinin oluşmasında şansın önemli bir yeri vardır. Kişinin karakterine bakarak onun hakkında ahlâkî bir değerlendirmede bulunuyorsak şans ahlâkın bir unsuru olarak kabul etmemiz gerekir. Nagel, şansın bu türüne kurucu şans adını verir. Kurucu şans bir kimsenin eğilim, yetenek ve karakterinde yer alan şanstır. O, en zor felsefi sorunların üstesinden gelen bir şans türü olmasının yanında bizim başarıya ulaştığımız şeylerde şansın oynadığı rolü ve onun bizim üzerimizdeki diğer bütün etkilerini fark eden bir şeydir. Latas da önemli bir şans sınıflaması yapar: (i) Kontrolün olmaması olarak şans: Kişinin ilgilendiği şeyle ilgili sonucun rastlantı olarak gelmesi ve bu sonucun iyi veya kötü, kazanç veya kayıp gibi sonuçlara yol açabilecek bir değer durumuna sahip olmasıdır. (ii) Talih ve değerlin bir ürünü olarak şans: Kişinin kontrolünün dışında olan etkenlere

epistemik şansla ilgili değildir. Epistemik şansa bazı kanıtlarınız vardır ve bu kanıtlar nedeniyle siz sonuca dair bir beklenti içine girersiniz. Bu kanıtlara dayanarak o sonuca ulaşmanızın zorunlu veya yüksek ihtimal olduğuna karar verirsiniz. Beklentiniz kanıtlarınızdan değil de başka nedenlerden dolayı gerçekleşmiş ve siz hala kanıtlarınızın bu sonucun nedeni olduğunu zannediyorsanız epistemik şansın bahsedilebilir. Epistemik şans, epistemik failin beklentisi ve varsayımı gerçekleştiğinde ortaya çıkar. Bu durumu da epistemik şansın bir özelliği olarak şu şekilde ifade edebiliriz:

(vii) Epistemik şans, kanıta dayalı beklenti veya varsayımı gerekli kılar.

Epistemik şans sorunu, doğruluğun bilişsel bir başarı yerine şans eseri (veya diğerlerinden biri ile) elde edilmesini engellemenin mümkün olup olmadığı ile ilgilidir.²⁷ Gettier, gerekçelendirilmiş doğru inanç şeklindeki tanımla şans eseri bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu söyler. O, bunu Gettier karşı-örnekleri diye bilenen iki örnekle ortaya koyar. Gettier karşı-örneklerinde epistemik şans, epistemik failin doğru inancı bilgiye dönüştürmesini engelleyen bir unsurdur.

Gettier Karşı-Örnekleri

Gettier, önce Platon, Chisholm ve Ayer'ın üç unsurlu/şartlı bilgi tanımlarını verir. Ardından bu tanımlardaki üçüncü şart(lar)ın bilgi için yeterli olamayacağını iki örnekle gösterir. Gettier'in makalesine olan ilgi, bu üçüncü şart(lar)ın gerçekten de bilgi için yeterli olup olmadığı ile ilgili tartışmayı başlatmış olmasından kaynaklanır. O halde diğer ikisi ile birlikte bu üçüncü şart nedir?

Platon: (i) doğruluk, (ii) inanç ve (iii) gerekçelendirme

S, p' 'yi ancak ve ancak (i) p doğruysa,

(ii) S, p' 'ye inanıyorsa ve

(iii) S, p' 'ye olan inancını gerekçelendirmişse,

bağlı olarak gerçekleşen ancak kişinin eylemleri üzerinde doğrudan etkiye sahip olan durumlara işaret eder. Andrew Latus, "Constitutive Luck", *Metaphilosophy*, sayı: 34/4, 2003, s. 464.

²⁷ Bu açıdan bakıldığında İngilizce karşılıklar içinde en uygun kelime "serendipity"dir. Serendipity, "beklenmedik bir şekilde bir şeyler bulma şansına sahip olmayı" ifade eder. Ancak bu tartışmayı bir etimolojiye dönüştürmeye gerek yoktur. Literatürdeki "serendipity" üzerine tartışmalar için bkz. John Greco, "Virtue and Luck, Epistemic and Otherwise", *Metaphilosophy*, sayı: 34/3, 2003 Oxford, s. 354.

bilir.

Chisholm: (i) kabul (ii) yeterli kanıt ve (iii) doğruluk
S, p'yi ancak ve ancak (i) S, p'yi kabul ederse,
(ii) S'nin p için yeterli kanıtı varsa ve
(iii) p doğruysa,
bilir.

Ayer: (i) doğruluk (ii) emin olma (iii) emin olmaya hakkı olma
S, p'yi ancak ve ancak (i) p doğruysa,
(ii) S, p'nin doğru olduğundan eminse ve
(iii) S'nin p'nin doğruluğundan emin olmaya hakkı varsa,
bilir.²⁸

Platon'a göre bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Chisholm'a göre bilgi, doğruluğu konusunda yeterli kanıt olan kabuldür. Ayer'a göre bilgi, doğruluğundan haklı bir şekilde emin olunan şeydir. Burada üçüncü şart hem sıralanış hem de içerik açısından farklı görünmektedir; sıralamada fark vardır ancak içerik açısından bir fark yoktur. Gettier sonrası çalışmalarda sıralama genellikle şu şekilde yapılır: (i) doğruluk (ii) inanç ve (iii) gerekçelendirme.²⁹ Doğruluk, her üç tanımda da ortak terim olarak geçer. İnanma, kabul etme ve emin olma zihnin yatkınlıkları olması açısından aynı türden zihin durumuna/faaliyetine işaret eder. Gettier de bunları birbirine indirger.³⁰ Gerekçelendirme, yeterli kanıtı sahip olma ve emin olmaya hakkı olma "doğruluğu ortaya koyma" diyebileceğimiz ortak bir durumun/faaliyetin farklı ifadeleridir. Gettier'e göre bunlar, aynı anlama gelir.³¹ Üçüncü şartın bilgi için yeterli olup olmaması, hangi tartışmayı, nasıl başlatmıştır?

²⁸ Gettier, *agm*, s. 121.

²⁹ Örneğin bkz. Keith Lehrer, *Knowledge*, Clarendon Press, London, 1974, ss. 9, 12, 13; Teo Grünberg, *Epistemik Mantık Üzerine Bir Araştırma*, ODTÜ, Ankara, 1971, ss. 22, 36, 54; Robert K. Shope, "Conditions and Analyses of Knowing", *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 25, 26, 29. Sıralama ile ilgili bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dikkat edilmesi gereken şey, bu üç unsurun aynı ayrı başlıklar halinde ele alınması ve Gettier'in Platon'a atıfı yaptığı formülasyondaki sıranın kullanılmasıdır.

³⁰ Gettier, *agm*, s. 123.

³¹ Gettier, *agm*, s. 121.

epistemik şansla ilgili değildir. Epistemik şansa bazı kanıtlarınız vardır ve bu kanıtlar nedeniyle siz sonuca dair bir beklenti içine girersiniz. Bu kanıtlara dayanarak o sonuca ulaşmanızın zorunlu veya yüksek ihtimal olduğuna karar verirsiniz. Beklentiniz kanıtlarınızdan değil de başka nedenlerden dolayı gerçekleşmiş ve siz hala kanıtlarınızın bu sonucun nedeni olduğunu zannediyorsanız epistemik şanstaki bahsedilebilir. Epistemik şans, epistemik failin beklentisi ve varsayımı gerçekleştiğinde ortaya çıkar. Bu durumu da epistemik şansın bir özelliği olarak şu şekilde ifade edebiliriz:

(vii) Epistemik şans, kanıta dayalı beklenti veya varsayımı gerekli kılar.

Epistemik şans sorunu, doğruluğun bilişsel bir başarı yerine şans eseri (veya diğerlerinden biri ile) elde edilmesini engellemenin mümkün olup olmadığı ile ilgilidir.²⁷ Gettier, gerekçelendirilmiş doğru inanç şeklindeki tanımla şans eseri bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu söyler. O, bunu Gettier karşı-örnekleri diye bilenen iki örnekle ortaya koyar. Gettier karşı-örneklerinde epistemik şans, epistemik failin doğru inancı bilgiye dönüştürmesini engelleyen bir unsurdur.

Gettier Karşı-Örnekleri

Gettier, önce Platon, Chisholm ve Ayer'in üç unsurlu/şartlı bilgi tanımlarını verir. Ardından bu tanımlardaki üçüncü şart(lar)ın bilgi için yeterli olamayacağını iki örnekle gösterir. Gettier'in makalesine olan ilgi, bu üçüncü şart(lar)ın gerçekten de bilgi için yeterli olup olmadığı ile ilgili tartışmayı başlatmış olmasından kaynaklanır. O halde diğer ikisi ile birlikte bu üçüncü şart nedir?

Platon: (i) doğruluk, (ii) inanç ve (iii) gerekçelendirme

S, p'yi ancak ve ancak (i) p doğruysa,

(ii) S, p'ye inanıyorsa ve

(iii) S, p'ye olan inancını gerekçelendirmişse,

bağlı olarak gerçekleşen ancak kişinin eylemleri üzerinde doğrudan etkiye sahip olan durumlara işaret eder. Andrew Latus, "Constitutive Luck", *Metaphilosophy*, sayı: 34/4, 2003, s. 464.

²⁷ Bu açıdan bakıldığında İngilizce karşılıklar içinde en uygun kelime "serendipity"dir. Serendipity, "beklenmedik bir şekilde bir şeyler bulma şansına sahip olmayı" ifade eder. Ancak bu tartışmayı bir etimolojiye dönüştürmeye gerek yoktur. Literatürdeki "serendipity" üzerine tartışmalar için bkz. John Greco, "Virtue and Luck, Epistemic and Otherwise", *Metaphilosophy*, sayı: 34/3, 2003 Oxford, s. 354.

bilir.

Chisholm: (i) kabul (ii) yeterli kanıt ve (iii) doğruluk

S, p 'yi ancak ve ancak (i) S, p 'yi kabul ederse,

(ii) S 'nin p için yeterli kanıtı varsa ve

(iii) p doğruysa,

bilir.

Ayer: (i) doğruluk (ii) emin olma (iii) emin olmaya hakkı olma

S, p 'yi ancak ve ancak (i) p doğruysa,

(ii) S, p 'nin doğru olduğundan eminse ve

(iii) S 'nin p 'nin doğruluğundan emin olmaya hakkı varsa,

bilir.²⁸

Platon'a göre bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Chisholm'a göre bilgi, doğruluğu konusunda yeterli kanıt olan kabuldür. Ayer'a göre bilgi, doğruluğundan haklı bir şekilde emin olunan şeydir. Burada üçüncü şart hem sıralanış hem de içerik açısından farklı görünmektedir; sıralamada fark vardır ancak içerik açısından bir fark yoktur. Gettier sonrası çalışmalarda sıralama genellikle şu şekilde yapılır: (i) doğruluk (ii) inanç ve (iii) gerekçelendirme.²⁹ Doğruluk, her üç tanımda da ortak terim olarak geçer. İnanma, kabul etme ve emin olma zihnin yatkınlıkları olması açısından aynı türden zihin durumuna/faaliyetine işaret eder. Gettier de bunları birbirine indirger.³⁰ Gerekçelendirme, yeterli kanıtı sahip olma ve emin olmaya hakkı olma "doğruluğu ortaya koyma" diyebileceğimiz ortak bir durumun/faaliyetin farklı ifadeleridir. Gettier'e göre bunlar, aynı anlama gelir.³¹ Üçüncü şartın bilgi için yeterli olup olmaması, hangi tartışmayı, nasıl başlatmıştır?

²⁸ Gettier, *agm*, s. 121.

²⁹ Örneğin bkz. Keith Lehrer, *Knowledge*, Clarendon Press, London, 1974, ss. 9, 12, 13; Teo Grünberg, *Epistemik Mantık Üzerine Bir Araştırma*, ODTÜ, Ankara, 1971, ss. 22, 36, 54; Robert K. Shope, "Conditions and Analyses of Knowing", *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 25, 26, 29. Sıralama ile ilgili bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dikkat edilmesi gereken şey, bu üç unsurun ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınması ve Gettier'in Platon'a atıfla yaptığı formülasyondaki sıranın kullanılmasıdır.

³⁰ Gettier, *agm*, s. 123.

³¹ Gettier, *agm*, s. 121.

Gettier'in makalesinden sonra epistemoloji ile ilgili tartışmalar bilgide doğruluğun gerekli ve yeterli şartı konusuna yoğunlaşmıştır. Çünkü Gettier, gerekçelendirmenin doğru inancı bilgi yapmaya yetmediğini örneklerle ortaya koymuştu. O, şunun mümkün olduğunu ileri sürer: Bir kişi bir inancını (*d*) gerekçelendiriyor. Ardından bu inancına (*d*) dayalı olarak başka bir inancını (*e*) da gerekçelendiriyor. Ancak *e* doğru ve gerekçelendirilmiş bir inanç olmasına rağmen aynı anda *d*'nin yanlış olması mümkündür. Gettier, iki örnek vererek *d* yanlışken *d*'den elde edilmiş olan *e*'nin doğru ve gerekçelendirilmiş bir inanç olmaya devam ettiğini (ya da edebileceğini) gösterir. Onun birinci örneği şu şekildedir:

Smith ve Jones'un bir iş başvurusu yaptığını düşünelim. Ayrıca Smith'in aşağıdaki birleşik önerme konusunda sağlam kanıtlarının olduğunu düşünelim:

d. İşe alınacak kişi Jones'tur ve Jones'un cebinde 10 tane bozukluk vardır.

Smith'in *d* konusundaki delili, şirket yönetiminin eleme sonunda işe alınacak kişinin Jones olacağını söylemiş olması ve Smith'in on dakika önce Jones'un cebindeki bozuklukları (madeni para) saymış olmasıydı. Bu durumda *d* önermesinden şu çıkarım yapılabilir:

e. İşe girecek kişinin cebinde 10 tane bozukluk vardır.

Şimdi biz Smith'in *d*'den *e*'ye geçmenin gerekliliğini gördüğünü ve sahip olduğu güçlü delillerden dolayı *d*'ye dayalı olarak *e*'yi kabul ettiğini düşünelim. Bu örnekte Smith, *e*'nin doğru olduğu inancını açıkça gerekçelendirmiştir.

Şimdi daha fazlasını hayal edelim. İşe Jones değil de Smith girecektir ve Smith bunu bilmiyor. Aynı zamanda Smith'in cebinde 10 tane bozukluk vardır ve Smith bunu da bilmiyordur. O zaman Smith'in *e*'yi çıkardığı *d* önermesi yanlış olsa da *e* önermesi doğrudur. Bu örneğe göre şunların hepsi doğrudur:

(i) *e* doğrudur,

(ii) Smith, *e*'nin doğru olduğuna inanır ve

(iii) Smith, *e*'nin doğru olduğu inancını gerekçelendirmiştir.

Fakat aynı zamanda Smith'in *e*'nin doğru olduğunu *bilmediği* de açıktır zira Smith, kendi cebinde ne kadar bozukluk olduğunu bilmemesine ve inancını yanlış bir şekilde

işe alınacak kişi olduğuna inandığı Jones'un cebindeki bozuklukların sayısına dayan-
dırmasına rağmen *e*, Smith'in cebindeki bozuklukların sayısından dolayı doğrudur.³²

Burada bir kimse (*S*), *d*'ye olan inancını gerekçelendirmiş, *d*'den mantıksal bir çı-
karımla *e*'yi elde etmiş ve sonuç olarak da *e* inancı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kişi
e'ye olan inancını gerekçelendirmiştir. Fakat *d* yanlışken *e* doğru olabilir. Yanlış bir
inanç gerekçelendirilebilir. Bu nedenle eğer bilgi gerekçelendirilmiş doğru inanç olsaydı
S, *d*'nin doğru olduğunu bilemeyecek fakat *e*'nin doğru olduğunu bilecekti. Bu durum
saçmadır. *S*'nin *e*'yi göstermek için başka dayanakları yoktur. Gettier'e göre bir kişi,
doğruluğunun mantıksal öncülleri ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen güvenli bir çıkar-
ımla doğru bir inanç elde edebilir.³³ Bu yüzden gerekçelendirme, bilgi için gerekli ve
yeterli şart değildir.

Gettier'in ikinci örneği de doğru inancın şans eseri gerekçelendirilebileceğini gös-
terir. İkinci örnek şu şekildedir: Smith'in şu önerme ile ilgili güçlü bir kanıt olduğunu
varsayalım.

f. Jones'un bir Ford'u vardır.

Smith'in zihninde Jones'un geçmişte daima bir arabası olduğu ve bu arabanın da
daima bir Ford olduğu vardır ve yine Jones, Ford sürerken Smith'e bir keresinde araba-
ya binmesini teklif etmiştir. Bunlar, Smith'in kanıtı olabilir. Ayrıca Smith'in nerede
oturduğunu tam olarak bilmediği Brown adında başka bir arkadaşı olduğunu farz edelim.
Smith gelişi güzel üç yer ismi seçer ve şu üç önermeyi kurar:

g. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Boston'dadır.

h. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Barcelona'dadır.

i. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Brest-Litovsk'dedir.

Bu üç önerme *f*'ye dayanmaktadır. Smith'in, *f*'ye bağlı olarak kurmuş olduğu bu
üç önermenin her birindeki bu gerektirmenin (entailment) farkında olduğunu ve yine
f'ye dayanmanın *g*, *h* ve *i*'yi kabul etmeye doğru götürdüğünün farkında olduğunu dü-
şünelim. Smith, *g*, *h* ve *i*'yi tamamen sağlam kanıtı dayanan bir önermeden çıkarmıştır.

³² Gettier, *agm*, s. 122.

³³ Williams, *agm*, s. 250.

O halde Smith, bu üç önermenin her birine olan inancını tümüyle gerekçelendirmiştir; tabi ki Smith'in Brown'un nerede olduğu ile ilgili hiçbir fikri yoktur.

Fakat şimdi başka iki koşulun daha kabul edildiğini hayal edelim. İki şudur: Jones'un bir Ford'u yoktur fakat şu anda kiralık bir araba sürmektedir. İkincisi şudur: Sadece *şans eseri* ve tamamen Smith'in bilgisi dışında *h* önermesinde belirtilen yer, gerçekten de Brown'un bulunduğu yerdir. Bu iki koşul kabul edildiğinde,

- (i) *h* doğru olmasına,
- (ii) Smith (*h*)'nın doğru olduğuna inanmasına ve
- (iii) Smith (*h*)'nın doğru olduğu inancını gerekçelendirmiş olmasına rağmen
- (iv) Smith, (*h*)'nın doğru olduğunu biliyor değildir.

Gettier, bu iki örneğin bir önermenin biliniyor olması için Platon'un tanımının, *yeterli* bir koşul sağlamadığını gösterdiğini söyler. Uygun değişiklikler yapıldığında aynı örnekler, Chisholm ve Ayer'in tanımlarının da yeterli koşul sağlamadığını gösterecektir, diye de ilave eder.³⁴

Bu örnekler bize doğru olan bir önermeye yanlış dayanaklarla inanmanın mümkün olduğunu gösterir. Bu, her zaman olabilecek bir durum değildir. Gerekçelendirme, çoğu zaman doğru inancı bilgiye dönüştüren bir bilgi unsuru olarak yeterlidir fakat doğru inancın şans eseri gerekçelendirildiği durumlar olabilir. Gettier karşı-örnekleri, bize bu durumların olabileceğini gösterir ve bizden sürekli olarak gerekçelendirdiğimiz inançların yanlışlığına karşı duyarlı olmamızı ister.³⁵ Çünkü inançlarımız doğru olsa bile bu doğruluğu uygun bir şekilde göstermediğimiz sürece o şeyi bildiğimizi söyleyemeyiz.

Gettier'in ortaya koyduğu örneklerde ve bakış açısında mantığa uygun olmayan bir durum yoktur. Fakat Gettier'in bilgi için istediği gerekli ve yeterli koşullar, herkesin bildiğini düşündüğü şeyleri gözden geçirmesini gerektirir. Çünkü Gettier karşı-örnekleri, mümkün dünyalar tezine dayanır. Buna göre her olgu durumu, gerekçelendirdiğimiz bir inancı bozma veya feshetme ihtimalini taşır. Olgu durumları, olan ya da olması muhte-

³⁴ Gettier, *agm*, s. 123.

³⁵ Fatih S. M. Öztürk, "Gettier Problemi, Dışsalçı Çözümler ve Yanılmazcılık", *Felsefe Tartışmaları*, 41, 2008, ss. 86, 100.

mel olan tüm durumları içine alır. Bu nedenle olgu durumlarına ait bir inançla ilgili olarak gerçekleşme ihtimali devam ettiği sürece mantıksal yanlışlıktan bahsedemeyiz.

Gettier karşı-örnekleri sayısız olgu durumlarını, bilmenin konusu haline getirirler. Tüm olgu durumları, epistemik failin bildiklerini bozmaya veya feshetmeye uygun hale gelebilir ve hiç farkında olmadığı durumlar, epistemik failin yanılmasına neden olabilir. Bu yanılmanın sonucu, epistemik failin bilişsel süreçle erişebileceği sonuçla aynı olabilir. O, doğru bir inanca sahip olmuştur ancak bu, şans eseri olmuştur. Oldukça mantıklı görünen bu karmaşık durumun ortaya çıkmasının nedeni, Gettier karşı-örneklerinin yapısıdır. Gettier karşı-örnekleri, epistemik failin bilgiye ulaşmasını engelleyecek şekilde kurgulanmış olan şans senaryolarıdır.

Gettier'in Şans Senaryosu

Bilgi, bilişsel bir başarının sonucudur. Şans, bilişsel başarıyı engelleyecek gizli bir tehlikedir. Epistemik failin onun varlığını fark etmesi kolay değildir. Gettier, epistemik şans tehlikesinin farkına varmış ve bunu garanti altına almadan bilmenin mümkün olmayacağına dikkat çekmiştir. Beklenmedik anlarda, kontrolümüzün dışında ve nadiren meydana gelen şanslı durum, bizi bilmekten alıkoyar çünkü epistemik şans unsuru, epistemik failin güçlüğüle fark edeceği bir şekilde doğruluğu gösteren nedenleri belirsiz hale getirir. Failin varsayımları ve beklentileri ortaya çıkmıştır ama bu, onun bildiği ve belirlediği nedenlerden dolayı olmamıştır. Ancak bunlar, onun asla bilemeyeceği tecrübe ve akıl dışı nedenler de değildir. Epistemik şans failin bu gerçek nedenlere ulaşmasını engelleyen bir unsurdur.

Gettier'e göre doğru inanca sahip olmak isteyen kişinin *şanssız* bir biçimde doğru inanca ulaşmasını engelleyen durumlar vardır. İnanç, doğruluk ve gerekçelendirme *gerekli* koşulları, bu engeli ortadan kaldırmak için *yeterli* değildir. Üç koşul, ileri sürülen bir iddianın doğruluğunu veya epistemik statüsünü tam olarak göstermeye ve doğru inancı bilgiye dönüştürmeye yetmez. Epistemik şans, üç koşulla birlikte bilişsel başarıyı engelleyen bir unsur olarak bulunabilir. Gettier, bizden şans unsurunu ortadan kaldır-

cak ve onun yerine doğru inancın bilgiye dönüşmesini temin edecek gerekli ve yeterli koşulu talep eder.

Gettier'in 1963'te yazdığı makaleden sonra geçerli ve yeterli koşul tartışması, epistemolojinin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Şans ve bilgi ilişkisi üzerine yoğunlaşan bu tartışmalar, Gettier karşı-örneklerine benzer birçok örneğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁶ Gettier karşı-örnekleri ve bunlardan mülhem diğer lehte ve aleyhte örnekler, epistemik failin bilgiye ulaşmasını engelleyecek bazı durumların sürekli olarak sürece ilave edilmesiyle kurgulanan bir senaryoya dayanır. Senaryolaştırma, Gettier türü örneklerin en belirgin özelliğidir. Senaryolaştırma, bilgiyi şansa dönüştürme üzerine kuruludur ve epistemik failin bilgiye ulaşmasını engelleyecek durumları sürekli örneğe ilave ederek epistemik failin yanılmasını sağlar. Bunlar, bilişsel sürecin olağan işleyişini gösteren örnekler değildir, gerçekleşme ihtimali zayıf olan durumlardır. Zayıf ihtimal olmalarının nedeni, sadece nadiren olmaları değildir aynı zamanda ucu açık olmalarıdır.

Ucu açıktır çünkü onlar, senaryoya sürekli yeni durumları ilave etmeye müsaittir. Sıkça yaşadığımız olaylarda nadiren meydana gelebilecek durumlar, Gettier örneklerinin özünü teşkil eder. Gettier karşı-örneklerinde kullanılan kanıtlar, bu tür senaryolaştırmaya uygundur. Onlar, mümkün dünyaya ait şartlı kanıtlardır; belirli bir mekân ya da geçici bir süre kipine sahiptirler. Bir kişinin cebinde on adet bozukluğun olması ya da onun bir arabaya sahip olması, her an değişmeye uygun durumlardır. Ayrıca senaryo, mümkün dünyaya ait her türlü olgu durumunu³⁷ örneğe dâhil etmeye müsaittir. Mümkün dünyaların konusu olmakla birlikte hiçbir zaman bir arada bulunmamış durumlar, Gettier karşı-örneklerinde bir araya gelebilirler. Şimdi bu iki durumu yani nadiren olan olayların mümkün dünyalara ait olduğu dayanağı ile genelleştirmeyi ve birbirine uzak olgu durumlarını bir araya getirmeyi Gettier'in karşı-örnekleri üzerinde çözümlayelim.

³⁶ Gettier karşı-örneklerinden mülhem birçok örnek üretilmiştir. Goldman'ın masadaki vazo, şehrin etrafındaki lavlar, gazete haberi, Pazartesi yolculuğu, köy evi örnekleri; Saunders ve Champawat'ın piyangodan çıkan Volkswagen örneği; Chisholm'un tepedeki koyun örneği; Swinburne'ün ilaç örneği; Zagzebski'nin Mary'nin kocası, buğday amban, fizikçi Jones örnekleri; Nozick'in pembe fil örneği; Teo Grünberg'in Behçet örneği gibi onlarca örnek vardır.

³⁷ Olgu durumu, gerçekleşen veya gerçekleşmemiş olsa da her an gerçekleşme ihtimalini içinde bulunduran tüm durumları içine alır.

Şirket yönetici Jones'u işe alacağını söylerse işe genellikle Jones girer. Gettier, yöneticinin sözüne rağmen "Smith'in işe alınmasını" epistemik faili yanıtacak şekilde senaryoya dâhil eder. Bununla da yetinmeyip işe alınmakla pek de ilgisi olmayan bozuklukları gündeme getirir. Bozuklukların gündeme gelmesi için mantıksal ya da başka bir engel yoktur. Ancak Gettier epistemik failin bilmesine engel olacak şekilde bozuk paraları örneğe dâhil etmiştir. Aynı şekilde ikinci örnekte iyi tanıdığımız, bize mekânsal ya da ailevî yakınlığı bulunan insanların arabaları ile ilgili bilgiye sahip oluruz. Eğer Jones bizim için böyle biriye Ford'un ona ait olup olmadığını kolaylıkla biliriz. Gettier, önce bu konuda epistemik failin yanılma ihtimalini ortaya çıkarır ardından hiç hesapta yokken Brown'u örneğe dâhil eder ve yanlış gerekçelerle yanlış bir inanca sahip olan Smith'in yanlış gerekçelerle doğru bir inanca sahip olmasını sağlar. Gettier'in bu ilişkileri kurmasını sağlayan temel düşünce, mümkün dünyalar anlayışıdır. Mümkün dünyalara ait olgu durumlarını bu şekilde bir araya getirmeye senaryolaştırma adı verilir. Senaryolar, bir araya gelmesinde mantıksal engel bulunmayan şeyleri karmaşık bir ilişki içerisinde bir araya getirerek beklenen, istenen, şaşırtıcı ve kontrol dışı olan durumlar ortaya çıkarır. Bunlar, her ne kadar Gettier türü örneklerde başvurulmamış olsa da uzaylılar gibi varlığı konusunda herhangi bir bilgimiz olmayan ancak olması mümkün olan şeyleri de içine alabilir.

Gettier'in "iş başvurusu" ve "Jones'un Ford'u" örnekleri farklı düşünürler tarafından senaryo değiştirilerek birçok kez kullanılmıştır. Onlarca Gettier türü örneklerden farklı olarak sadece bu iki örneğin birçok versiyonu ortaya çıkmıştır.³⁸ Çünkü örnekler senaryolaştırmaya uygundur. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Mümkün dünyalar sorunu, öncelikli olarak epistemolojinin sorunu değil metafiziğin çözümsüz bir sorundur. Ne tür şeyler, mümkün dünyaya aittir veya değildir? Ayrıca mümkün dünyaya ait bir liste ortaya koymak imkânsızdır. Bu bizim sonu olmayan bir senaryo yazmamızı mümkün kılar. Senaryolar devam ettikçe Gettier sorununun çözümü imkânsız hale gelir.

Gettier karşı-örneklerinin senaryo olduğunu ve epistemik faili "yanıltmaya" dönük durumları bilgi elde etme sürecine dâhil etmeye dayandığını söylemiştik. Bu durum,

³⁸ Örneğin bkz. Roderick M. Chisholm, *Foundations of Knowing*, The University of Minnesota Press, Minneapolis, 1983, s. 44.

gerekçelendirilmiş birçok inancımızdan vazgeçmemiz anlamına gelir. Çünkü biz bu inançları elde ederken olgusal durumlarını garanti altına alacak şans önleme koşullarını düşünmeyiz. Pencerenin dışında bir bayrak direği vardır ve orada bir bayrak direği olduğunu defalarca algılamışım. Şimdi buna dayanarak bu hafif akşam karanlığında yapacağım kısa bir bakış, gördüğüm şeyin bayrak direği olduğuna karar vermem için yeterli olacaktır. Oysa şans önleme koşulu olarak dışsalcılık, bu inancımı/bilgimi ve bunun gibi elde ettiğim tüm inançlarımı geçersiz sayar. Yani bu durumda bildiğimi düşündüğüm birçok şey, şans unsuruna açık olduğu için onları bildiğimi söyleyemem.

Gettier senaryosu, ayrıca bilmeyi nedenleri göstermeye bağlar. Bir kişi (*S*), “Yarın yağmur yağacaktır.” (*p*) demiş olsun. *p*’nin olması, *S*’nin *p*’yi bilmesi anlamına gelmez. Çünkü sadece “doğru inanç” koşulu yerine gelmiştir. *p* için nedenler gösterilmedikçe ve daha da önemlisi, *p*’nin olması, ileri sürülen nedenlerden dolayı ise ancak bu durumda *S*’nin *p*’yi bildiği söylenebilir. Olumlu epistemik statünün (gerekçelendirmenin veya teminat altına almanın) bu anlamı, öyle olduğunu açıkça gördüğümüz bir şeyin öyle olma nedenlerini bilmiyorsak ya da bunun başka nedenlerle olduğunu düşünüyorsak bizim o şeyi bilmediğimizdir. Bu durumda Aristoteles’in çok az şey bildiğini düşünmemiz gerekir. Hatta o, en basit şeyleri bile bilemez. Örneğin Aristoteles’in havaya atılan bir taşın yere düştüğünü bilmediğini söylememiz gerekir. Çünkü taşın yere düşme nedenlerini bilmiyorsak veya taş, bildiğini zannettiğimiz nedenlerden dolayı yere düşmüyorsa onun yere düştüğünü bilemeyiz.

Aristoteles, taşın yere düşmesinin, evrende her şeyin doğal bir mekânı bulunmasından ve taşın düşme özelliğine sahip olmasından kaynaklandığını ileri sürmekte idi. Ona göre taş, düşme özelliği sayesinde doğal mekânına doğru gider. Oysa taş, çekim gücü kendi çekim gücünden daha fazla olan bir cismin onu çekmesinden dolayı düşer. Bu durumda Aristoteles’in taşın yere düşmesini şans eseri bildiğini söylememiz gerekir.

Sonuç

Şu iki durumu bilgi için gerekli gördüğümüz sürece bir kimsenin bir şey bildiğini söylemesi oldukça güç hale gelecektir: (1) Bir şeye inanmış olmak için onun öyle oldu-

ğunu gösteren nedenlerin tam olarak ortaya koyulmuş olması gerekir. (2) Onun, farkında olmadığımız başka nedenlerden değil de tam da gösterilen bu nedenlerden dolayı olduğunun teminat altına alınmış olması gerekir. Bunun anlamı şudur: Mümkün dünyalarındaki tüm olgu durumları, bir inancın doğru olduğunu gösteren nedenlerle ilişkili olabilir. Bilgiye ulaşmak için mümkün dünyalardaki sayısız olgu durumlarının her birinin, (şansın dışarıda tutulduğundan emin olacağımız şekilde) bilgiyi bozacak veya feshedebilecek bir durumda olmadıklarının gösterilmesi gerekir. İnancın doğruluğu bu şekilde asla garanti altına alınamaz. Bu iki durum gerekli görüldüğü sürece bilgi için şunu söylemek zorunda kalırız: Epistemik şans, bilginin dışlanamaz ve vazgeçilemez unsurudur.

Abstract: Gettier and Luck Component for Knowledge

Knowledge is traditionally defined as justified true belief. Gettier argue that the three components don't constitute necessary and sufficient conditions for the truth of the proposition that S knows that p. Gettier present his idea giving two cases that are called Gettier counterexamples. The cases indicate that it is possible that a justified true belief is true by luck. Knowledge is a cognitive success of mind. But luck is an obstacle for the cognitive success. Knowledge excludes luck. But three components can't preclude luck for knowledge. In this article I try to explain nature of epistemic luck and to give its main features. After I describe Gettier counterexamples I will argue that these examples have some sui generis feature. In these examples new conditions are always added to examples in such a way that confusing the cognitive position when epistemic agency will acquire knowledge. For this reason epistemic agency is unable to transform his true belief to knowledge. I assert that this is because structure of Gettier counterexamples. They are similar to a scenario inholding counterparts. All states of affair in possible worlds might become a part of the scenario in such a way that leading into error the epistemic agency.

Keywords: Gettier, epistemic luck, knowledge, Gettier's scenario, states of affair

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Fizik*, çev.: Saffet Babür, YKY, İstanbul, 1997.
- Aristoteles, *Metafizik*, çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yay., İstanbul, 1996.
- Dancy, Jonathan, *Contemporary Epistemology*, Blackwell Publishing, Madlen, Massachusetts, 1997.
- Gettier, Edmund L., "Is Justified True Belief Knowledge?", *Analysis*, sayı 23/2, 1963.
- Greco, John, "Virtue and Luck, Epistemic and Otherwise", *Metaphilosophy*, sayı: 34/3, Oxford, 2003.
- Grünberg, Teo, *Epistemik Mantık Üzerine Bir Araştırma*, ODTÜ, Ankara, 1971.
- İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: Fizik*, çev.: Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı, Litera Yay., İstanbul, 2004.
- Latus, Andrew, "Constitutive Luck", *Metaphilosophy*, sayı: 34/4, 2003.
- Mueller, Michaela, *Epistemic Luck, Epistemic Agent and Scepticism*, ProQuest Information and Learning Company, The University of Arizona, 2007.
- Öztürk, Fatih S. M., "Gettier Problemi, Dışsalçı Çözümler ve Yanılmazcılık", *Felsefe Tartışmaları*, 41, 2008.
- Platon, *Theaitetos*, çev: Macit Gökberk, MEB Yay., İstanbul, 1997.
- Pritchard, Duncan, *Epistemic Luck*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Shope, Robert K., "Conditions and Analyses of Knowing", *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford University Press, Oxford, 2003.
- Steup, Matthias, "Internalist Reliabilism", *Philosophical Issue*, sayı 14, 2004.
- Williams, Michael, "Inference, Justification and Analysis of Knowledge", *The Journal of Philosophy*, sayı 75/5, 1978.